

Sprawozdanie z seminarium pt. „Losy polskich jeńców wojennych w czasie II wojny światowej”, 6–7 listopada 2020 r.

Seminarium pt. „Losy polskich jeńców wojennych w czasie II wojny światowej” zostało zorganizowane przez Instytut Pamięi Narodowej we współpracy z Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych. Było ono adresowane do nauczycieli przedmiotów humanistycznych z całej Polski. Z uwagi na ogłoszony stan pandemii Covid-19 i wprowadzone w związku z tym obostrzenia w zakresie organizacji zebrań i wydarzeń odbyło się ono w dniach 6–7 listopada 2020 r. w formie online poprzez ogólnie dostępne platformy komunikacyjne.

Pierwszy dzień seminarium poświęcony był charakterystyce działalności Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych, związanego z Miejscem Pamięi Narodowej w Łambinowicach. Dyrektor Muzeum dr Violetta Rezler-Wasielewska dokonała uroczystego powitania, następnie rozpoczęła się część merytoryczna, moderowana przez dr Annę Wickiewicz, kierownika Działu Edukacji i Wystaw. Pracownicy Muzeum wygłosili nie tylko referaty, lecz także – co wzbudziło szczególne zainteresowanie uczestników – zaprezentowali wybrane materiały multimedialne Muzeum: film edukacyjny pt. *Lamsdorf/Łambinowice. Muzeum i Miejsce Pamięci* w reż. Alicji Schatton (była to premiera online filmu, dotychczas dostępnego jedynie w ramach projekcji w Muzeum lub na płycie CD), film z rajdu rowerowego pt. *Europa zaczyna się w... Łambinowicach. Rajd rowerowy jenieckim szlakiem* oraz film dokumentalny pt. *Przystanek Lamsdorf. Powstańcy warszawscy w niewoli* w reż. Mirosława Basaja. Wszystkie te filmy są dostępne na muzealnym kanale na YouTube.

Doktor Piotr Stanek, kierownik Działu Naukowego, wygłosił dwa referaty poświęcone tematyce jenieckiej. W pierwszym z nich, pt. „Opolski ślad ojca Maksymiliana Marii Kolbe”, scharakteryzował postać sławnego zakonnika, zwracając uwagę na mało znane fakty z okresu wojny i okupacji, kiedy to o. Maksymilian znalazł się w niewoli niemieckiej (wraz ze współbraćmi z Niepokalanowa aresztowany 19 września 1939 r.) i przebywał w obozie przejściowym Dulag B Lamsdorf (obecnie Łambinowce). Jak relacjonował dr P. Stanek, przybyli oni na miejsce 21 września. Okoliczna ludność, mijana podczas drogi ze stacji kolejowej w Annahof (obecnie Sowin), utkwiała w pamięci ojca Kolbego jako nieprzychylna, szydząca z pojmanych. Zakwaterowani zostali w płóciennych namiotach. Pobyt trwał zaledwie 2–3 dni, jednak mimo to o. Maksymilian zapisał się w pamięci jeńców bardzo dobrze.

Z kolei w drugim wystąpieniu, zatytułowanym „Jeńcy polscy w niewoli niemieckiej w czasie II wojny światowej”, dr P. Stanek scharakteryzował kluczowe w działalności Muzeum zagadnienie, tj. różne aspekty życia polskich żołnierzy w niewoli Wehrmachtu. Przedstawił ustalenia badawcze z zakresu warunków bytowych, zarówno oficerów, jak i podoficerów oraz szeregowych, ich pracy i form spędzania

wolnego czasu, aktywności kulturalnej, możliwości prowadzenia życia religijnego i sportowego, a także ucieczek z obozów. Warto zauważyć, że w 1944 r. wśród jeńców Stalagu 344 Lamsdorf był rtm. Witold Pilecki.

Kolejne trzy wystąpienia dotyczyły działalności edukacyjnej Muzeum. Doktor Anna Czerner w swoim referacie pt. „Edukacja w miejscu pamięci. Idea i założenia” zaprezentowała program „Pedagogika pamięci”, wypracowany przez Muzeum wraz z Uniwersytetem Opolskim w latach 2003–2004. Jak przekonywała referentka, Muzeum stara się nie tylko edukować w zakresie historii II wojny światowej, zwłaszcza pod kątem niewoli oraz historii Miejsca Pamięci Narodowej w Łambinowicach, lecz także propagować idee pokojowej koegzystencji, szacunku i praw człowieka, niezależnie od ich narodowości, poglądów i innych kwestii. Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach oraz jego historia stanowią bogate źródło refleksji. Może to stanowić punkt wyjścia dla uczniów i studentów podczas zajęć edukacyjnych, nastawionych na pracę w grupach metodą projektową z wykorzystaniem źródeł historycznych, nowoczesnych technologii i narzędzi oraz autentycznej przestrzeni historycznej miejsca, w którym rozegrały się dramatyczne wydarzenia podczas kilku konfliktów zbrojnych, zwłaszcza tragicznej podczas ostatniej wojny na skutek zbrodniczej polityki *Vernichtungskrieg*. Referentka zaprezentowała także lekcję muzealną online pt. „Tylko w marzeniach człowiek jest naprawdę wolny”, dostępną na stronie internetowej Muzeum. Stanowi ona przykład połączenia edukacji historycznej z wiedzą socjologiczną i rozwijaniem u uczniów empatii do ofiar konfliktów zbrojnych. Służy także pogłębianiu analizy i refleksji historycznej, z czym koresponduje analiza stanu sytuacji współczesnej, w tym sytuacji osobistej uczniów.

Następnie dr Anna Wickiewicz dokonała dokładnej prezentacji działalności edukacyjnej Muzeum, w tym organizowanych konkursów, lekcji, wystaw czasowych, których zwiedzanie dedykowane jest także młodzieży szkolnej, oraz uroczystości rocznicowych: wyzwolenia niemieckiego obozu jenieckiego 17 marca 1945 r. i przybycia do Lamsdorf 6 października 1944 r. pierwszego transportu powstańców warszawskich.

Jako ostatnia głos zabrała dr Ewelina Klimczak, dokonując szczegółowej prezentacji lekcji muzealnej pt. „Historia odkrywana krok po kroku. Z muzealnego archiwum”, dostępnej na stronie Muzeum. W swoim referacie odniosła się nie tylko do treści podejmowanych podczas lekcji, lecz także do zakładanych celów. Wskazywała też na doświadczenia praktyczne z pracy z młodzieżą w Muzeum. Lekcja ta łączy w sobie elementy lekcji historii, wiedzy archiwistycznej oraz genealogicznej. *Case study* rodziny Krysztafkiewiczów stanowi punkt wyjścia do rozbudzenia w młodzieży zainteresowania nie tylko dziejami Polski w czasie II wojny światowej, lecz także poznawaniem historii własnej rodziny. Uczniowie dowiadują się, jaki los dzieliły tysiące polskich rodzin w czasie II wojny światowej: rozłąka, zerwanie kontaktów, a także dostanie się do niewoli bądź śmierć w walce lub na skutek odniesionych ran. W trakcie lekcji uczniowie mają kontakt z licznymi, nieznanymi

szerzej dokumentami źródłowymi, związanymi z niewolą i poszukiwaniem informacji o bliskich. Uczniowie mają także możliwość pozyskać wiedzę o konkretnych krokach, jakie należy podjąć w celu ustalenia losu przodków.

Wśród uczestników seminarium panowały bardzo pozytywne odczucia co do organizacji konferencji. Przyswajane treści rezonowały w nich licznymi refleksjami, którymi też dzielili się poprzez czat. Na zakończenie dyrektor V. Rezler-Wasielewska podziękowała wszystkim za udział w pierwszej części seminarium i życzyła owocnych obrad następnego dnia.

Następnego dnia spotkanie rozpoczęła Michalina Żelazny z Instytutu Pamięci Narodowej, krótko anonsując program tego spotkania. Rozpoczął je wykład dr. hab. Witolda Wasilewskiego z Instytutu Pamięci Narodowej pt. „Jeńcy polscy w Związku Sowieckim”, dotyczący m.in. liczebności jeńców polskich w ZSRR oraz kwestii prawnych w zakresie nazewnictwa (jeńcy, internowani).

Z kolei dr Mateusz Marek z Instytutu Pamięci Narodowej omówił warsztat edukacyjny pt. „Śledztwo katyńskie”. W czasie zajęć uczniowie pracują w parach. Każda z nich dostaje skrzynię z przedmiotami wydobytymi z dołów depozytowych. Na podstawie materiałów pomocniczych muszą rozszyfrować, co to za przedmioty i do kogo należały (konkretne ofiary zbrodni katyńskiej). Warsztat można pobrać ze strony Instytutu i przeprowadzić na lekcji w szkole. Zasadniczo nacisk kładziony jest na przedmioty, nie na dokumenty, wspomnienia czy listy. Doktor M. Marek zaprezentował też inne materiały edukacyjne, popularnonaukowe, dokumenty, które można pobrać ze strony Instytutu. Można również wypożyczyć wystawę¹.

W ostatniej części Michalina Żelazny przedstawiła najnowszą wystawę multimedialną Instytutu Pamięci Narodowej pt. „20 – 40 – 20”². Tytuł stanowi nawiązanie do wojny i Bitwy Warszawskiej 1920 r., zbrodni katyńskiej 1940 r. i obecnego roku rocznicowego 2020. Następnie była niecodzienna możliwość obejrzenia wystawy i towarzyszącego jej 30-minutowego filmu edukacyjnego, przystosowanego do prezentacji na lekcji w szkole. Z uwagi na pandemię i obostrzenia wystawa nie była dostępna tak, jak zakładano – miała być udostępniana w lokalnych placówkach Instytutu w Polsce, by nauczyciele mogli przyjść z uczniami. W sali ekspozycyjnej umieszczono na podłodze fragmenty drewna i kawałki brzozy. Celem było wywołanie w zwiedzających określonych emocji, a przede wszystkim umożliwienie wczucia się w sytuację jeńców, co pozwoliłoby na internalizację ich emocji i przeżyć. Wystawa została przygotowana z wykorzystaniem technologii informacyjnej w formie dwóch prezentacji slajdów – sugestywnych zdjęć okraszonych krótkim opisem. Jedna prezentacja dotyczy zbrodni katyńskiej, począwszy od tzw. paktu Ribbentrop–Mołotow

1 Wybrane linki do treści omawianych podczas wystąpienia dr. M. Marka: <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materiały-edukacyjne>; <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/wystawy/ii-wojna-swiatowa/zbrodnia-katynska>; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/bohaterowie-niepodlegle/65901,Henryk-Boleslaw-Dyduch.html>; <https://katyn.ipn.gov.pl/kat/bibliografia-i-mediatek/relacj/11946,Wyklad-prof-Stanislaw-Swianiewicza-pt-quotSprawa-Katyniaquot.html>; <https://katyn.ipn.gov.pl/> (portal tematyczny).

2 Link do zapowiedzi filmowej wystawy: <https://www.youtube.com/watch?v=DoSVqUvYhrw>.

23 sierpnia 1939 r., a druga – historii kilku ofiar zbrodni: policjanta Jana Ozimka i jego 16-letniego syna harcerza Stanisława, por. Juliana Grunera, ppłk. dypl. Wilhelma Kasprzykiewicza oraz ks. Józefa Skorela. Rodzina policjanta była obecna podczas uroczystego otwarcia wystawy 17 września 2020 r. Towarzyszący wystawie film w reż. Jarosława Minkowicza ukazuje los jeńców – ludzi różnych profesji – przede wszystkim wspomnianych kilku ofiar. W filmie sceny ukazujące zbrodnię katyńską w 1940 r. (transport jeńców, przesłuchania, potajemny zabieg chirurgiczny) przeplatają się z obrazami z 1920 r. (bitwa, odpoczynek, narada wojenna, spotkanie zakochanych). Pomimo działań oprawców zmierzających do wyciszenia nastrojów jeńców, przeżywali oni rozterki związane z ich losem.

Ta fabularyzowana opowieść, jak żadna inna mówiąca o tej zbrodni, potrafi przemówić do serc, pozwala wczuć się w sytuację bohaterów, a także pomyśleć o współczesności. Dzięki temu filmowi uczniowie mogą poczuć, dlaczego dla nas, Polaków, pamięć o zbrodni katyńskiej jest tak ważna. Opinie nauczycieli uczestniczących w seminarium również były bardzo pozytywne, zwracali oni uwagę na pokazanie losu konkretnych postaci i emocje, jakie może to wywoływać w uczniach. Wszyscy zabierający głos w dyskusji wyrazili chęć pokazania tego filmu uczniom.

Reasumując, należy stwierdzić, że seminarium zostało bardzo dobrze zaplanowane oraz przeprowadzone bez zakłóceń technicznych. Tematyka była urozmaicona, wystąpienia rzeczowe i ciekawe, ubogacone interesującymi prezentacjami, a zwłaszcza filmami. Uczestnik szkolenia mógł wzbogacić swoją wiedzę z zakresu niewoli jeńców polskich w czasie II wojny światowej. Tego rodzaju seminarium dla nauczycieli powinno być z całą pewnością realizowane cyklicznie, przynajmniej raz w roku. Umożliwia to dotarcie do kadry pedagogicznej, uświadomienie im znaczenia edukacji o niewoli i zbrodniach na jeńcach wojennych, w tym zwłaszcza o polskich jeńcach w okresie II wojny światowej, a także służy popularyzacji wiedzy o Miejscu Pamięci Narodowej w Łąbinowicach.

Ewelina Klimczak